

УДК 581.9(477)

УГРУПОВАННЯ АСОЦІАЦІЇ *RIBO NIGRI-ALNETUM* SOLINSKA-GÓRNICKA 1975 ВЕЛИКИХ ДНІСТЕРСЬКИХ БОЛІТ

В. Ткачик,* І. Реслер **

*Інститут екології Карпат НАН України,
вул. Козельницька, 4, м. Львів 79026, Україна,
e-mail: vasytk@hotmail.com

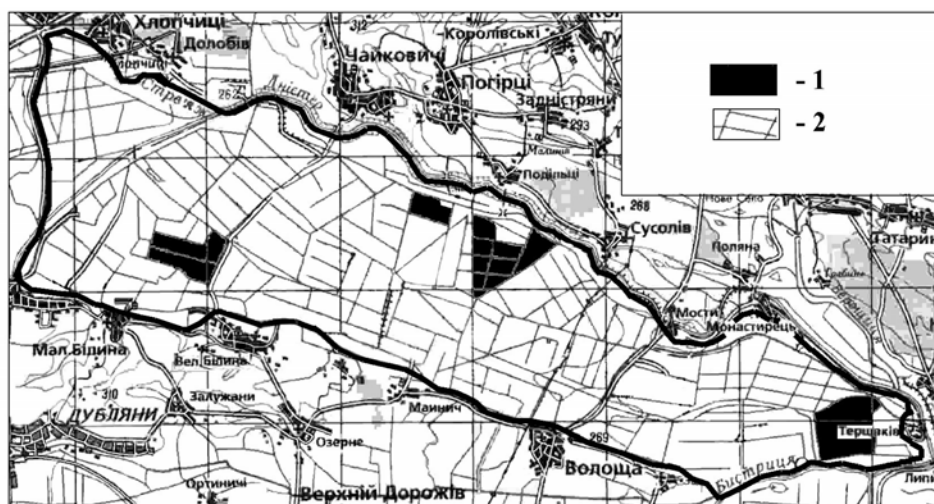
** Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Грушевського, 4, м. Львів 79005, Україна,
e-mail: herbarium@franko.lviv.ua

Сьогодні ліси на території Великих Дністерських боліт представлені невеликими розрізненими фрагментами. З'ясовано, що серед сформованих деревно-чагарникових угруповань переважають антропогенізовані вільшини, які є похідними асоціації *Ribo nigri-Alnetum* Solinska-Górnicka 1975. Виконаний порівняльний аналіз флоронаселення типових угруповань цієї асоціації, що збереглися на Великих Дністерських болотах, із флоронаселенням аналогічних угруповань, поширених у заповіднику „Розточчя”, свідчить про значно бідніший видовий склад угруповань боліт.

Ключові слова: угруповання, асоціація, вільшина, флоронаселення

Лісовпорядчі матеріали свідчать, що в середині ХХ ст. деревно-чагарникова рослинність на Великих Дністерських болотах була представлена рідколіссями за участю *Betula humilis* Schrank (назви видів наведені відповідно до [6]) і *Oxycoccus palustris* Pers. Наприкінці 50-х—на початку 60-х років у притерасовій частині болота вже зростали вільшини, про вирубування яких, зокрема, біля с. Велика Білина, зазначає Ю.Р.Шеляг-Сосонко [5]. Дослідження 1966–1967 рр. виконані в західній частині Великих Дністерських боліт неподалік с. Тершаків, свідчать про поширення там великопелешнякових ценозів із розрідженою вільхою в підвищеній частині заплави і вільхових боліт із деревовидною вільхою в пониженнях [1].

Суттєве зниження рівня ґрунтових вод унаслідок меліорації, проведеної у 60-х—на початку 70-х років, значно змінило рослинний покрив Великих Дністровських боліт. Тепер на загальному тлі території боліт заліснені угіддя виглядають розрізненими плямами (рис. 1).

Поширення лісів на території Великих Дністерських боліт: 1 – ліси; 2 – меліоративні канали.

Переважаю це добре сформовані деревно-чагарникові угруповання, серед яких найчисленніші антропогенізовані вільшини, у другорядних синузях яких переважають *Rubus caesius* L., *Cirsium heterophyllum* L., *Urtica dioica* L. Найімовірніше, це похідні угруповання асоціації *Ribo nigri-Alnetum* Solinska-Górnicka 1975. Типові й близькі до типових угруповання цієї асоціації трапляються спорадично, переважно біля водойм і в недоосушених пониженнях. У таких угрупованнях деревостан сформований *Alnus glutinosa* (L.) P.Gaerth., світлова повнота якого змінюється від 0,4 до 0,8. Характерними видами асоціації є *Ribes nigrum* L., який має високу (V_1), і *R. spicatum* Robson, який має середню сталість (III_0). Флоронаселення бідне (табл.1). Середній показник його насиченості видами – 10,4, максимальний – 13 на 100 м². Крім едифікатора й характерного виду *Ribes nigrum*, високу сталість має низка інших видів, зокрема *Humulus lupulus* L., *Impatiens noli-tangere* L., *Padus avium* Mill., а також *Rubus caesius* та *Urtica dioica*. Ці ж види нерідко домінують у другорядних синузях.

Висока сталість *Carex acutiformis* Ehrh. дає підстави припустити, що попередниками угруповань асоціації *Ribo nigri-Alnetum* були угруповання асоціації *Carici acutiformis-Alnetum glutinosae* W.Koch 1926 ex Tüxen 1931. Описане нами перехідне угруповання (табл. 2) на околиці с. Мала Білина біля межі з Чайковецьким гідрологічним заказником може свідчити, що попередником угруповань *Carici acutiformis-Alnetum glutinosae* були очеретники – найвірогідніше угруповання асоціації *Phragmitetum australis* Schmale 1939.

Таблиця 1

Флоронаселення угруповань асоціації *Ribo nigri-Alnetum* Solinska-Gónicka 1975, поширених на Великих Дністерських болотах*

Вид	Номер опису								Клас сталості
	1	2	3	4	5	6	7	8	
	Проекційне вкриття, бали								
Едифікатор									
<i>Alnus glutinosa</i> (L.) P.Gaerth.	5	5	5	4	5	5	5	5	V ₅
Характерні види									
<i>Ribes nigrum</i> L.	1	0	1	1	2	0	3	0	V ₁
<i>Ribes spicatum</i> Robson	0	2	–	0	0	–	–	–	III ₀
Види з високою постійністю									
<i>Humulus lupulus</i> L.	5	3	4	3	2	2	–	5	V ₃
<i>Impatiens noli-tangere</i> L.	2	5	5	0	5	4	5	1	V ₃
<i>Padus avium</i> Mill.	3	1	–	2	2	2	3	1	V ₂
<i>Rubus caesius</i> L.	4	3	3	4	–	–	1	3	IV ₃
<i>Carex acutiformis</i> Ehrh.	1	2	0	–	–	0	0	–	IV ₁
<i>Urtica dioica</i> L.	0	–	0	0	1	2	0	–	IV ₀
Інші види. Чагарники									
<i>Sambucus nigra</i> L.	–	–	–	2	–	–	–	1	II ₁
<i>Frangula alnus</i> Mill.	0	0	–	1	–	–	–	–	II ₀
<i>Euonymus europaea</i> L.	–	–	–	–	–	–	–	0	I ₀
<i>Viburnum opulus</i> L.	0	–	–	–	–	–	–	–	I ₀
<i>Rubus idaeus</i> L.	–	–	–	–	–	–	–	1	I ₁
Трави									
<i>Dryopteris cristata</i> (L.) A.Gray	0	–	0	–	1	–	0	–	III ₀
<i>Iris pseudacorus</i> L.	–	–	–	–	–	0	–	0	II ₀
<i>Stellaria nemorum</i> L.	–	–	–	0	–	1	–	–	II ₀
<i>Athyrium filix-femina</i> (L.) Roth	–	0	0	–	–	–	–	–	I ₀
<i>Dryopteris filix-mas</i> (L.) Schott	–	–	–	–	0	–	–	–	I ₀
<i>Galium aparine</i> L.	–	–	–	–	–	–	–	0	I ₀
<i>Melandrium dioicum</i> (L.) Coss., Germ.	–	–	–	0	–	–	–	–	I ₀
<i>Milium effusum</i> L.	–	–	–	–	–	0	–	–	+I ₀
<i>Phragmites australis</i> (Cav.) Trin. ex Steud.	–	–	–	–	–	0	–	–	I ₀
<i>Scirpus sylvaticus</i> L.	0	–	–	–	–	–	–	–	I ₀
Кількість видів	13	10	9	12	9	11	8	11	24

*Примітка. Проекційне покриття ґрунту видами наведено за асиметричною нерівнодистанційною шкалою Б.М. Міркіна [3] з доповненням її показником 0 – проекційне покриття до 1%. За шкалою один бал – до 5%; два – 5–15%; три – 16–25%; чотири – 26–50%; п'ять – понад 50%. Класи сталості розраховані відповідно до рівномірної п'ятибальної шкали сталості видів, де I – вид, наявний менше, ніж у 20% описів; II – 21–40; III – 41–60; IV – 61–80; V – 81–100%. Індекс біля класу сталості відображає усереднене значення проекційного покриття цього виду.

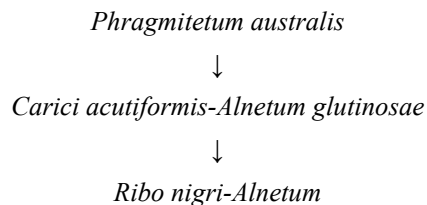
Таблиця 2

Флоронаселення угруповання асоціації *Carici acutiformis-Alnetum glutinosae* W.Koch 1926 ex Tüxen 1931, описаного на Великих Дністерських болотах*

Вид	Проекційне покриття, бали
Домінанти і характерні види асоціації	
<i>Carici acutiformis-Alnetum glutinosae</i> W.Koch 1926 ex Tüxen 1931	
<i>Alnus glutinosa</i> (L.) P.Gaerth.	5
<i>Carex acutiformis</i> Ehrh.	3
<i>Phragmitetum australis</i> Schmale 1939	
<i>Phragmites australis</i> (Cav.) Trin. ex Steud.	4
Інші види	
<i>Dryopteris cristata</i> (L.) A.Gray	0
<i>Equisetum fluviatile</i> L.	0
<i>Impatiens noli-tangere</i> L.	0
<i>Iris pseudacorus</i> L.	0
<i>Lycopus europaeus</i> L.	0
<i>Lysimachia vulgaris</i> L.	0
<i>Solanum dulcamara</i> L.	1
<i>Urtica dioica</i> L.	0
Кількість видів	11

* Див. примітку до табл. 1.

Отже, природна сукцесія за опосередкованого антропогенного впливу має такий вигляд:

Порівняння флоронаселення угруповань асоціації *Ribo nigri-Alnetum*, поширених на території Великих Дністерських боліт, із угрупованнями, описаними в заповіднику „Розточчя” [4], свідчить, що флоронаселення угруповань боліт є значно біднішим. Якщо у формуванні угруповань, поширених у заповіднику „Розточчя”, бере участь 46 видів, то на Великих Дністерських болотах – лише 24 види (табл. 3). Коефіцієнт спільності видового складу угруповань на порівнюваних територіях, обчислений за формулою Жаккара ($k = (A \cdot 100) / (B + C - A)$), де A – кількість видів, спільних для порівнюваних ділянок; B і C – кількість видів, наявних, відповідно, лише на кожній з них [2]), дорівнює 34,6. Такий досить низький коефіцієнт спільності видового складу свідчить про невисокий ступінь подібності флоронаселення порівнюваних угруповань.

Таблиця 3

Флоронаселення угруповань асоціації *Ribo nigri-Alnetum* Solinska-Górnicka
1975, поширених на Великих Дністерських болотах і в заповіднику
„Розточчя”*

Вид	Місцезнаходження порівнюваних угруповань	
	Великі Дністерські болота**	Заповідник “Розточчя”***
1	2	3
<i>Alnus glutinosa</i> (L.) P.Gaerth.	V ₅	V ₅
<i>Ribes nigrum</i> L.	V ₁	V ₂
<i>Padus avium</i> Mill.	V ₂	V ₄
<i>Urtica dioica</i> L.	IV ₀	IV ₂
<i>Humulus lupulus</i> L.	V ₃	IV ₁
<i>Ribes spicatum</i> Robson	III ₀	III ₁
<i>Iris pseudacorus</i> L.	II ₀	I ₀
<i>Athyrium filix-femina</i> (L.) Roth	I ₀	I ₀
<i>Sambucus nigra</i> L.	II ₁	I ₁
<i>Viburnum opulus</i> L.	I ₀	II ₀
<i>Phragmites australis</i> (Cav.) Trin. ex Steud	I ₀	I ₀
<i>Galium aparine</i> L.	I ₀	I ₁
<i>Frangula alnus</i> Mill.	II ₀	III ₂
<i>Euonymus europaea</i> L.	I ₀	III ₁
<i>Rubus idaeus</i> L.	I ₁	III ₂
<i>Impatiens noli-tangere</i> L.	V ₃	I ₁
<i>Dryopteris filix-mas</i> (L.) Schott	I ₀	V ₁
<i>Milium effusum</i> L.	I ₀	IV ₀
<i>Rubus caesius</i> L.	IV ₃	–
<i>Carex acutiformis</i> Ehrh.	IV ₁	–
<i>Dryopteris cristata</i> (L.) A.Gray	III ₀	–
<i>Stellaria nemorum</i> L.	II ₀	–
<i>Melandrium dioicum</i> (L.) Coss., Germ.	I ₀	–
<i>Scirpus sylvaticus</i> L.	I ₀	–
<i>Geum rivale</i> L.	–	V ₃

Закінчення таблиці 3

1	2	3
<i>Deschampsia caespitosa</i> (L.) P. Beauv.	–	IV ₁
<i>Lysimachia vulgaris</i> L.	–	IV ₀
<i>Sorbus aucuparia</i> L.	–	III ₁
<i>Betula pubescens</i> Ehrh.	–	II ₁
<i>Acer pseudoplatanus</i> L.	–	II ₀
<i>Anthriscus sylvestris</i> (L.) Hoffm.	–	II ₀
<i>Grossularia reclinata</i> (L.) Mill.	–	II ₀
<i>Maianthemum bifolium</i> (L.) F. M. Schmidt	–	II ₀
<i>Chrysosplenium alternifolium</i> L.	–	I ₁
<i>Cirsium oleraceum</i> (L.) Scop.	–	I ₁
<i>Filipendula denudata</i> (J.Presl, C. Presl) Fritsch	–	I ₁
<i>Galium mollugo</i> L.	–	I ₁
<i>Galium verum</i> L.	–	I ₁
<i>Holcus lanatus</i> L.	–	I ₁
<i>Melica nutans</i> L.	–	I ₁
<i>Angelica sylvestris</i> L.	–	I ₀
<i>Galeopsis ladanum</i> L.	–	I ₀
<i>Moechringia trinervia</i> (L.) Clairv.	–	I ₀
<i>Paris quadrifolia</i> L.	–	I ₀
<i>Peucedanum palustre</i> (L.) Moench.	–	I ₀
<i>Pinus sylvestris</i> L.	–	I ₀
<i>Poa palustris</i> L.	–	I ₀
<i>Primula elatior</i> (L.) Hill	–	I ₀
<i>Quercus robur</i> L.	–	I ₀
<i>Ranunculus repens</i> L.	–	I ₀
<i>Salix cinerea</i> L.	–	I ₀
<i>Senecio paludosus</i> L.	–	I ₀
Кількість видів	24	46

* Див. примітку до табл. 1.

** Кількість описів – 8.

*** Кількість описів – 12.

Угруповання, що сформувалися на Великих Дністерських болотах, помітно відрізняються наявністю й високими класами сталості таких видів як *Rubus caesius* і *Carex acutiformis*, та середнім класом сталості *Dryopteris cristata* (L.) A. Gray, а угруповання, поширені в заповіднику „Розточчя” – наявністю й високими класами сталості *Geum rivale* L., *Deschampsia caespitosa* (L.) P.Beauv і *Lysimachia vulgaris* L. та середнім класом сталості *Sorbus aucuparia* L., що, на нашу думку, зумовлене різними як первинними, так і вторинними умовами їхнього формування. Внаслідок зарегульованості русла р. Верещиця, у долині якої сформувалися вільшини, що перебувають під охороною у заповіднику „Розточчя”, ці угруповання не затоплюють. Територію Великих Дністерських боліт періодично заливають паводкові й повеневі води, і, відповідно, в місцях поширення вільшин накопичуються алювіальні й делювіальні відклади, що створює сприятливі умови для розвитку синузії *Rubus caesius*. Водночас лісові екосистеми, що сформувалися на Великих Дністерських болотах, є молодшими і в сукцесійному ряді розташовані ближче до первинних болотних екосистем.

Отже, можна стверджувати, що розрізнені лісові угруповання на території Великих Дністерських боліт представлені переважно вільшинами, які є похідними угруповань асоціації *Ribo nigri-Alnetum*. Існування цієї ж асоціації, відповідно, можна пояснити такою природною сукцесією за опосередкованого антропогенного впливу: *Phragmitetum australis* → *Carici acutiformis-Alnetum glutinosae* → *Ribo nigri-Alnetum*. Флоронаселення названих асоціацій на території Великих Дністерських боліт бідне порівняно із заповідником „Розточчя”, що пояснюють різними умовами їхнього формування та існування.

1. Балашев Л.С., Андриенко Т.Л., Кузьмичев А.И., Григора И.М. Изменение растительности и флоры болот под влиянием мелиорации. К., 1982. С.121–124, 198–207.
2. Григора И.М., Соломаха В.А. Основы фитоценологии. К., 2000. 239 с.
3. Миркин Б.М., Розенберг Г.С., Наумова Л.Г. Словарь понятий и терминов современной фитоценологии. М., 1989. С. 144–208.
4. Ткачик В.П. Рослинність заповідника „Розточчя”: класифікація методом Браун-Бланке. Львів, 1999. 196 с.
5. Шеляг-Сосонко Ю.Р. Рослинність боліт долини верхнього Дністра // Укр. ботан. журн. 1963. Т. 20. № 1. С. 93–101.
6. Mosyakin S.L., Fedoronchuk M.M. Vascular plants of Ukraine. A nomenclatural checklist. Kiev, 1999. 345 p.

**ASSOCIATIONS RIBO NIGRI – ALNETUM SOLINSKA –
GÓRNISKA 1975 OF GREAT DNISTER BOGS**

V. Tkachyk*, I. Resler **

**Institute of Ecology of the Carpathians,
National Academy of Science of Ukraine,
Kozelnicka st. 4, L'viv 79026, Ukraine,
e-mail: vasyltk@hotmail.com*

*** Ivan Franko National University of L'viv,
Hrushevskoho st. 4, L'viv 79005, Ukraine,
e-mail: herbarium@franko.lviv.ua.*

At present forest on the territory of Great Dnister bogs occurs as not very big and separated fragments. It was been shown the forests an antropogenically changed alder thickets wich are derivative from association of Ribo nigri – Alnetum. Comparison of species composition of this association on the Great Dnister bogs and on the territory of reserve „Roztocha” shows that species-composition on the bogs are poorer. We can find the explanation of this matter in conditions of it's forming and existence or it's development.

Keywords: association, alder thickets, species-composition.

Стаття надійшла до редколегії 19.06.2001
Прийнята до друку 14.07.2001